

Marsai Viktor¹: A Nagy Etióp Újjászületés Gát és a Nílus vízfelhasználása körüli diplomáciai küzdelem I.

Vezetői összefoglaló

- A Nílus vízfelhasználása és a Kék-Níluson épülő Nagy Etióp Újjászületés Gát (GERD) kapcsán továbbra sincs megnyugtató megállapodás az érintett felek, különösen Egyiptom és Etiópia között. A legutóbbi, az Egyesült Államok és a Világbank által közvetített tárgyalások eredménytelenül végződtek.
- A vita szélesebb geopolitikai kontextusban a kelet-afrikai területek feletti dominanciáról is szól.
- Bár a felek elfogadják a GERD felépítését, amely a tervek szerint megduplázza Etiópia elektromosáram-termelését, illetve azt, hogy Egyiptom vízellátása nem sérülhet, nincs konszenzus a tekintetben, hogy a GERD mögötti víztározó feltöltésére mennyi idő alatt kerülhet sor.
- A megállapodás nem csupán a technikai ellentétek miatt késlekedik. A GERD szimbolikus üggyé vált a felek számára, és mind az egyiptomi, mind az etióp vezetés számára fontos, hogy a tárgyalások során saját lakossága előtt határozottan demonstrálja a nemzeti érdekek képviselését, neheztelve a kompromisszumos megoldást.
- Bár mindkét fél hangsúlyozza, hogy a gát, illetve a vízfelhasználás ügye létkérdés a számára, nehezen elképzelhető, hogy a felek kenyértörésre vinnék a dolgot, és katonai eszközök alkalmazására kerülne sor.
- A legvalószínűbb, hogy a tárgyalások apró kompromisszumok megkötésén keresztül tovább folytatódhatnak, és hamarosan megindulhat a víztározó feltöltése, illetve a turbinák kísérleti működése.

Az elmúlt egy évben ismét erősödött a diplomáciai csörte a világ leghosszabb folyamának, a Nílusnak a vízfelhasználása, illetve az épülő Nagy Etióp Újjászületés Gát (GERD) kapcsán. Az Egyesült Államok és a Világbank által mediált tárgyalások kudarcra ismét agresszívabb álláspontok hangoztatásához vezetett az érintett felek, leginkább Etiópia és Egyiptom részéről. Kétrészes tanulmányunk a jelenlegi helyzethez vezető folyamatot mutatja be. Az első részben a fő szereplők álláspontját és a diplomáciai vita 2011–2015 közötti, első szakaszát tárgyaljuk, míg második rész a vita 2015–2020 szakaszával foglalkozik.

A Nílus mint regionális biztonsági kihívás²

A Nílus a maga 6 550 kilométerével a világ leghosszabb folyója. 3 349 000 négyzetkilométernyi vízgyűjtő területén 11 ország – Burundi, Ruanda, a Kongói Demokratikus Köztársaság, Kenya, Uganda, Etiópia, Eritrea, Egyiptom, Szudán, Dél-Szudán, Tanzánia – osztozik, ami az elmúlt években növekvő feszültségeket okozott az említett államok között.³ A Nílus-medencén osztozó országok lakossága 2015-ben meghaladta a 437 millió főt, akik közül 238 millióan laktak földrajzi értelemben is a folyó vízgyűjtő területén.⁴ Az előbbi szám pedig – az ENSZ előrejelzései szerint – 2050-re csaknem a két és félszeresére, 1,024 milliárd főre nő majd.⁵ Az ott élő embertömeg már ma is óriási nyomást jelent a folyóra nézve, hiszen napi vízszükségletük mellett a térség halászati, mezőgazdasági és ipari termelése is nagyban támaszkodik a folyó vízhozamára.

¹ Dr. Marsai Viktor a Nemzeti Közszerológiai Egyetem habilitált egyetemi adjunktusa, a Migrációkutató Intézet kutatási igazgatója, az SVKI külső munkatársa. Jelen tanulmány az Innovációs és Technológiai Minisztérium UNKP-19-4-NKE-82 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának szakmai támogatásával készült.

² A tanulmány a szerző megjelenés alatt álló etióp országismertetőjének vonatkozó fejezeteinek felhasználásával, átdolgozásával és kibővítésével készült.

³ Harold Edwin HURST, Magdi M. EL-KAMMASH, Charles Gordon SMITH: [Nile River](#), [online], 2020. Forrás: britannica.com [2020. 03. 16.]

⁴ Mwangi KIMENYI, John MBAKU: *Governing the Nile River Basin. The Search for a New Legal Regime*, Brookings Institute Press, Washington, 2017, 10.

⁵ [UN World Population Prospects, Standard Projections](#), [online], 2019. Forrás: population.un.org [2020. 03. 16.]

Ugyanakkor a folyam már a jelenlegi megnövekedett igényeket sem képes maradéktalanul kielégíteni, ráadásul a klímaváltozás hatására kialakuló gyakori aszályok, illetve az azokat követően beköszöntő özönvízszerű esőzések kiszámíthatatlanná teszik a folyó vízjárását. Az áradások már napjainkban is komoly kihívás elé állítják a térség lakosait: 2014 augusztusában például a szudáni áradásokban 77-en veszítették életüket, miközben a víz több mint 36 000 lakóházat pusztított el vagy rongált meg, százezreket fosztva meg lakóhelyüktől.⁶ Tovább rontja a helyzetet az ún. kelet-afrikai klímaparadoxon, amely azt mutatja, hogy a folyó vízgyűjtő területén folyamatosan csökken a csapadék mennyisége, így a hirtelen lezúduló esőzéseket hosszú szárazságok követik.⁷ Ez különösen annak tükrében aggasztó, ha figyelembe vesszük, hogy a Nílus csak hosszában a világ legnagyobb folyama: mennyiségét tekintve a világszerte Amazonas átlagos vízhozama több mint százszorosa az afrikai folyónak.⁸

A Nílus vízfelhasználása szempontjából mára két ország, Egyiptom és Etiópia szerepe vált meghatározóvá és vezetett a felek közti összeütközéshez. Bár a GERD körüli tárgyalásoknak Szudán is részese, valódi döntési helyzetben az előbbi két ország van. Ebben nincs semmi meglepő, ha figyelembe vesszük a két ország geopolitikai, társadalmi és gazdasági körülményeit, amelyek sajátos kényszerpályát szabnak meg mindkét fél számára. Mindez azt is magyarázza, miért olyan nehéz megtalálni a kompromisszumot Kairó és Addisz-Abeba vitájában: a víz mindkét fél számára élet és halál kérdése,⁹ ilyen körülmények között pedig kevés lehetőség marad a növekedésre.

Egyiptom és Etiópia – a Nílus ajándékai

Ahhoz, hogy megértsük a felek álláspontjait és a jelenlegi vita tétjét, elengedhetetlen, hogy röviden bemutassuk a két ország stratégiai pozícióit és érdekeit, illetve azt a tágabb kontextust, amelyben a vita folyik.

Etiópia és Egyiptom szempontjából az igazi kérdés az Etióp-magasföldön fekvő Tana-tóból eredő Kék-Nílus ügye, amely rajtuk kívül csak Kartúmot érinti. Így látszólag jelentősen egyszerűsödik a probléma, hiszen tizenegy helyett csak három ország között kell egyeztetni. Ugyanakkor, ha figyelembe vesszük, hogy a Kék-Nílus adja a folyó vízhozamának 80 %-át, rögtön beláthatjuk, hogy annak ellenőrzése kulcskérdés a szereplők között.¹⁰

A víz, mint mondtuk, élet-halál kérdése a felek számára. Egyiptom 100 millió főt meghaladó – és évente nettó kétmillió fővel gyarapodó – lakosságának ellátása szempontjából elengedhetetlen a jelenlegi vízhozam fenntartása, hisz az ország nem rendelkezik más vízforrással. Márpedig a lakossági ellátástól kezdve az iparon át a mezőgazdaságig az iparosodott, modern országnak egyre több vízre van igénye – már csak a növekvő lakosságszám miatt is. Azt, hogy Egyiptom mennyire függ a Nílustól, jól szimbolizálja, hogy az ország 1 millió négyzetkilométernyi területének kétharmada sivatag, és a lakosság 95 %-a a folyam 20 kilométeres körzetében koncentrálódik. Ahogy egy egyiptomi diplomata magyarázta, „látták, amikor repülővel jöttek, hogy itt semmi sincs, csak sivatag: amink van, az a Nílus és a partján néhány kilométer zöld, aztán semmi.”¹¹ Nem véletlen, hogy Hérodotosz is a „Nílus ajándékának” nevezte Egyiptomot: azt a vízfölsleget, illetve termékeny iszapot ugyanis, amely lehetővé tette az ókori civilizáció virágzását, az esős évszakokban az Etióp-magasföldre lehulló csapadék biztosította. A Nílus az arab ország identitása szempontjából is meghatározó jelentőségű, és mélyen idegen volt Kairó gondolkodásától, hogy a „mi folyónk” vízhozamára más is igény tarthat.

⁶ 77 people killed, 227 injured in heavy flooding across Sudan, [online], 2014. 08. 13. Forrás: Sudantribune.com [2020. 03. 16.]

⁷ Caroline M. WAINWRIGHT et al: 'Eastern African Paradox' rainfall decline due to shorter not less intense Long Rains, [online], 2019. 09. 12. Forrás: nature.com [2020. 03. 16.]

⁸ Összehasonlításképp a Duna vízhozama Budapestnél 2 350 m³/s, a Nílusé Kairónál 1 600 m³/s, míg az Amazonasé 209 000 m³/s.

⁹ Interjú egy egyiptomi diplomatával, Kairó, 2020. március.

¹⁰ HURST et al: i. m.

¹¹ Interjú egy egyiptomi diplomatával, Kairó, 2020. március.

1. számú ábra: A Nílus és vízgyűjtő területe¹²

Etiópia szempontjából a Nílus jelentősége más dimenzióban jelenik meg. Érdekes párhuzamként a nagyjából 110 milliós Etiópia népessége is több mint kétmillió fővel gyarapszik évente, de nekik nem vízre van égető szükségük, hanem energiára. Egész pontosan elektromos áramra. A Világbank adatai szerint jelenleg a lakosság alig 44 %-a jut hozzá az elektromos áramhoz – de 2011-ben, abban az évben, amikor lekezdték építeni a GERD-et, ez az arány mindössze 23 % volt.¹³ Márpedig a modernizáció és a fejlődés elképzelhetetlen áram nélkül, ami mindennek az alapja: elektromos hálózat nélkül nincs ipar, nincsenek szolgáltatások (mivel nem lehet például hűtőszekrényt üzemeltetni) – még a mobiltelefonokat sem lehet feltölteni. Az áramhoz pedig energia kell, márpedig a felső-nílusi ország szegény energiahordozókban. Bár az elmúlt években komoly földgázkészleteket fedeztek fel Ogadenben, ezek kereskedelmi hasznosítása még hosszú évekig el fog húzódni, már csak a szükséges

¹² Kép forrása: [Researchgate](#)

¹³ [Access to electricity \(% of population\) – Ethiopia](#), [online], 2019. Forrás: [worldbank.org](#) [2020.03.18.]

vezetékek kiépítése miatt is.¹⁴ Így az egyetlen alternatívának a költséges import helyettesítésére, illetve a növekvő igények kielégítésére az ország hatalmas vízienergia-potenciálja mutatkozott, amely a becslések szerint eléri az 42 000 MW-ot.¹⁵ Azt, hogy a GERD 6 500 megawattnyi teljesítménye mit jelentene Etiópia számára, jól jelzi, hogy 2008-ban az ország összesen csupán 1 000 megawattnyi kapacitással rendelkezett, és még 2019-ben is csupán 4 244 MW-ot tett ki.¹⁶ Ez azt jelenti, hogy a GERD – amennyiben valóban képes kihasználni kapacitásait – önmagában képes lesz előállítani a jelenlegi teljes etióp elektromosáram-termelés másfélszeresét. Nem véletlen, hogy a GERD-ben sok etióp egyszerre látja a nemzeti nagyság és az ország fejlődésének szimbólumát, és hasonlóan kemény szavakkal reagálnak a projektet kritizáló véleményekre, mint az egyiptomiak, amikor vízellátásukat érzik fenyegetve. Ahogy a legutóbbi diplomáciai csörtében az etióp külügyminiszter, Gedu Andargachew fogalmazott, „több mint 65 millió etióp nem jut hozzá elektromos áramhoz. Ez elfogadhatatlan. Éppen ezért a (GERD) által megtermelt áram segítségével próbáljuk kihúzni őket a sötétségből.” A tárgyalások kudarcra szerinte abból fakad, hogy „Egyiptom elutasítja annak elfogadását, mi szerint más országoknak is vannak jogai a folyó (vízhozama) fölött. Azzal próbálkoznak, hogy gyarmati megállapodásokat kényszerítsenek ránk, amelyeket Etiópia sohasem írt alá. Tudom, hogy a Nílus Isten ajándéka Egyiptom számára. De ugyanez igaz Szudánra és Etiópiára is.”¹⁷

Szerződések és intézményi tárgyalások a Nílus vízfelhasználására

Egyiptom kivételezett helyzetét a folyam kapcsán több korábbi szerződés is aláhúzta, amelyek jogszerűségét a többi ország mind a mai napig vitatja. Az első ebben a sorban az Egyiptom és Nagy-Britannia által kötött 1929-es egyezmény volt, amely lényegében vétójoggal ruházta fel Egyiptomot a vízhasználat ügyében: a szerződés szövege szerint egyetlen állam sem valósíthat meg Kairó beleegyezése nélkül olyan projektet, amely csökkenené az Egyiptomba érkező víz mennyiségét, miközben a britek a vízhozam 92,3 %-át garantálták az arab állam számára, és mindössze 7,7 %-ot Szudánnak. A többi állam/terület nem is került említésre a dokumentumban (amit csak részben magyaráz a gyarmati megszállás, hiszen például Etiópia már ekkor is független ország volt).¹⁸ A déli szomszéd függetlenné válása után Kairó kénytelen volt egy új szerződést kötni Kartúmmal, amelynek aláírására 1959-ben került sor, azonban ez sem hozott érdemi változásokat: egyrészt a két félen kívül nem került sor más államok bevonására, másrészt továbbra is Egyiptom tarthatta meg a vízhozam oroszán részét. Ez a gyakorlatban azt jelentette, hogy a 84 milliárd köbméteres hozamból 55,5 milliárd jutott az északi országra és 18,5 milliárd Szudánra, 10 milliárdot pedig leírtak – zömében az Asszuáni-gát miatt később bekövetkező – párolgási veszteségeként.¹⁹ Ez utóbbi egyébként jól szemlélteti Kairó hozzáállását: miközben Egyiptom szigorúan ragaszkodott igényeihez/„jogaihoz”, egy pillanatig sem zavarta, hogy a folyam vízhozamának 12 %-a egyszerűen elpárologjon a Nasszer-tóból – sőt, ez az arány aztán valamivel még nagyobb is lett, mivel ma az éves párolgási veszteséget inkább 12,5 milliárd m³-re becsülik (15 %).²⁰ Az, hogy a Nílus felső folyásánál levő államalakulatok vízfogyasztása is növekedhet, csökkentve az alsóbb területek vízhozamát, ekkor még fel sem merült Kairó és Kartúm részéről.

¹⁴ Kaleyesus BEKELE: [New AGE discovers gas reserve in Ogaden](#), [online], 2019. 05. 04. Forrás: thereporterethiopia.com [2020. 03. 18.]

¹⁵ Wakuma KUDAMA: [Gibe III boosting nation's power generation](#), [online], 2016. 12. 22. Forrás: geeskafrica.com [2020. 03. 18.]

¹⁶ [Power Generation](#), [online], 2020. Forrás: eep.com.et [2020. 03. 18.]

¹⁷ [Ethiopia Won't Bend to US Pressure on Dam, Foreign Minister Says](#), [online], 2020. 03. 13. Forrás: voanews.com [2020. 03. 18.]

¹⁸ Patrick Loch Otieno LUMUMBA: The Interpretation of the 1929 Treaty and its Legal Relevance and Implications for the Stability of the Region, *African Sociological Review*, 11. évf. (2007), 1. sz., 10–24.

¹⁹ Kefyalew MEKONNEN: [The Defects and Effects of Past Treaties and Agreements on the Nile River Waters: Whose Faults Were They?](#), [online], é. n. Forrás: ethiopians.com [2020.03.16.]

²⁰ NESZMÉNYI György Iván: A Nílus vízhozamának megosztása – regionális együttműködés vagy konfliktus?, *Tér és Társadalom*, 28. évf. (2014), 1. szám, 99–112, 106.

Az idő előrehaladtával azonban a medence másik nyolc – Dél-Szudán függetlenné válása után kilenc – országa is jelezni kezdte növekvő igényeit vízierőművek és öntözött mezőgazdasági területek formájában,²¹ és egy komoly koalíció alakult ki Egyiptommal szemben. Egyértelművé vált, hogy a 21. században már nem tartható fenn az az egyoldalú megközelítés, amely szerint Kairó egyedül dönthet a folyó hozamának hasznosításáról. Ennek köszönhetően az 1990-es évektől – nem függetlenül a posztbipoláris korszak megváltozott politikai légkörétől sem – megindultak a tárgyalások az érintett felek között. 1992-ben hat ország (Zaire – 1997-től Kongói Demokratikus Köztársaság –, Egyiptom, Ruanda, Szudán, Tanzánia és Uganda) létrehozta a Nile-COM-ot, azaz a Nílus-medence Államainak Vízügyekért Felelős Miniszteri Tanácsát, amelynek munkáját további négy érintett kormányzat segítette megfigyelőként.²² Az együttműködést rövidesen kiegészítették a TECCONILE (Technical Cooperation Committee for the Promotion of the Development and Environmental Protection of the Nile Basin) elnevezésű kezdeményezéssel, amely már kifejezetten a vízgazdálkodás, vízfelhasználás kérdéskörére koncentrált. Ugyanebben az évben, 1993-ban került megrendezésre a *Nílus 2002* elnevezésű konferenciasorozat első ülése a Kanadai Nemzetközi Fejlesztési Iroda (CIDA) támogatásával. 1995-ben szintén a TECCONILE szervezésében indult el a Nílus-medence Akcióterv, melyben már mind a tíz akkori Nílus-menti ország képviseltette magát. Két évvel később a Világbank, az ENSZ Fejlesztési Programja (UNDP) és a CIDA a TECCONILE-lal és a Nile-COM-mal közösen kidolgozott egy programot, amely szintén a Nílus-medence országainak együttműködését hivatott előmozdítani. Ennek hatására 1998-ban az érintett kormányzatok megbeszéléseket kezdeményeztek a regionális együttműködés és a Nílus tudatosabb felhasználásának reményében. A tárgyalásokon egyedülként a tudatos külpolitikai elszigeteltséget választó Eritrea nem képviseltette magát. Ezen biztató előzmények után hivatalosan 1999 májusában jött létre a Nílus-medence Kezdeményezés²³ (NBI – Nile Basin Initiative), melynek székhelyéül az ugandai Entebbet tették meg. A helyszínválasztás jól szimbolizálta, hogy Kairó többé nem kizárólagos birtokosa a folyónak. Az érintett államok – a megfigyelői státuszú Eritrea kivételével – teljes jogú tagjai lettek az NBI-nek, amelynek célja már túlmutatott az egyszerű vízfelhasználási ügyeken, és tágabb regionális együttműködés kialakítását irányozta elő.²⁴

A kedvező indulás után hamar megmutatkoztak a felek közti feszültségek. Az NBI ugyan komoly intézményi struktúrát épített ki az elmúlt évtizedekben,²⁵ de ezek zöme alig végez érdemi tevékenységet. Bár megszületett a 2012–2016-ra vonatkozó stratégiai terv is, annak általános irányvonalai mögött alig álltak konkrétumok.²⁶ A Kezdeményezés legnagyobb hiányossága, hogy épp a legfontosabb problémára, vagyis a vízhozam felhasználására nem ad választ. Egyiptom ugyanis továbbra is érvényesnek tekinti az 1959-es szerződést, és eddig senki sem merete megkockáztatni, hogy érdemi lépések történjenek annak de facto felrúgására: a szubszaharai államok futó projektjei egyelőre nem jelentenek komoly fenyegetést az egyiptomi vízhozamra, részben épp azért, mert nem merik vállalni a konfrontációt a regionális arab nagyhatalommal. Ebben fontos szerepet játszhat/hatott az is, hogy „az Izraellel 1979-ben kötött békeszerződést követően Szadat egyiptomi elnök kijelentette, országa a jövőben kizárólag egy dolog miatt fog háborút indítani: ha vízellátását fenyegetve éri.”²⁷

Tágabb perspektívában szemlélve az eseményeket, nem feledkezhetünk meg az egyelőre békés konfliktus tágabb geopolitikai és kulturális dimenzióiról: Egyiptom és Szudán az iszlám és az arab világ részei, Kairó ráadásul a tág értelemben vett Közel-Kelet egyik kulcsállama, a legnépesebb arab ország, amely mind katonai, mind gazdasági, mind politikai értelemben regionális nagyhatalom. Ahogy több esetben is megmutatkozott, az egyiptomi vezetés a Nílus vízhozamának felhasználása körüli vitákban – különösen a fekete-afrikai, alapvetően keresztény országokkal szemben – általában számíthatott az arab államok, illetve az Arab Liga támogatására (bár a 2017-ben kulminálódó katari válság ebben is hozott változásokat).

²¹ Uo., 107.

²² VÉGH Dalma: Tíz ország kincse – A Nílus, *Afrika Tanulmányok*, 2. évfolyam (2008), 3. sz., 38.

²³ Egyes magyar fordításokban Nílus-völgyi Kezdeményezés.

²⁴ NESZMÉNYI: i. m., 109.

²⁵ Lásd a szervezet honlapját: [Nile Basin Initiative](http://NileBasinInitiative.org), [online], 2020. Forrás: nilebasin.org [2020. 03. 16.]

²⁶ [NBI Overarching Strategic Plan 2012-2016](http://NBIOverarchingStrategicPlan2012-2016.org), [online], é. n. Forrás: nilebasin.org [2020. 03. 16.]

²⁷ NESZMÉNYI: i. m., 108.

Az arab államok számára meglepetés volt a nem hivatalos körökben gyakran lesajnált afrikai államok öntudatra ébredése, amely nem csupán stratégiai, de pszichológiai síkon is kihívást jelentett az arab országok számára.²⁸ Bár „a 21. század Afrika évszázada” mantrával érdemes óvatosan bánnunk, a kontinens szubszaharai részének vonatkozásában az elmúlt két évtized egyértelműen a politikai és gazdasági sikerek időszaka volt. Ezzel szemben az arab tavasz és a következőben (is) kialakuló elhúzódó válsággócok – Szíria, Líbia, Jemen –, a megoldatlan strukturális problémák (gazdaság, demográfia), az egyre hangsúlyosabb iráni dominancia, illetve a katarai válság megosztja és leköti az arab fővárosok figyelmét és erejét – nem véletlen, hogy a GERD építése épp 2011-ben kezdődött meg. Ennek a már-már civilizációs dimenziójú vetélkedésnek a szempontjából különösen nagy jelentősége van annak, hogy Etiópia, mint a kelet-afrikai térség – és egyben az egész szubszaharai régió – kulcsállama miként viselkedik arab riválisaival szemben, és nagy magabiztosággal fel mer-e vetni eddig tabunak számító kérdéseket.

A fekete-afrikai államok „lázasága” a Nílus-medence Kezdeményezés keretében 2010-től kezdett kibontakozni. Ennek első elemeként ebben az évben négy állam, Etiópia, Ruanda, Uganda és Tanzánia képviselői gyűltek össze Entebbében – Kenya, Burundi és a Kongói Demokratikus Köztársaság pedig megfigyelői minőségben volt jelen az ülésen –, hogy megvitassák a hogyan továbbot, aláhúzva, hogy az addigi kooperáció semmiféle előrelépést nem hozott a Nílus felső folyásainál fekvő államok számára, miközben Szudán és Egyiptom továbbra is igényt tart a vízhozam 90 %-ára. Ahogy a ruandai környezetvédelmi miniszter fogalmazott, „Egyiptom azt kérte, halasszuk el az Együttműködési Keretegyezmény (Cooperative Framework Agreement) aláírását – de nem tudunk tovább várni, mert már több mint tíz éve folynak az eredménytelen tárgyalások.”²⁹ A négy állam képviselői ezért aláírták a megállapodást, amely – sok más mellett – rögzítette, hogy szakértőik meg fogják állapítani, az egyes feleket mekkora vízmennyiség illeti meg – vagyis egyértelműen megnyitották a vitát a korábbi gyarmati megállapodások felülvizsgálatára. Az Együttműködési Keretegyezmény tető alá hozatalában a főszerepet a vízhozam 85 %-át adó Etiópia játszotta, kivívva ezzel Egyiptom és Szudán haragját, akik azzal érveltek, hogy már küszöbön állt a kilenc országot³⁰ érintő végső megállapodás aláírása, ezért nincs szükség különutas megoldásokra.³¹ A többi ország azonban ezzel nem értett egyet, és hamarosan Kenya és Burundi is csatlakozott az aláírók táborához.³²

A Nagy Etióp Újjászületés Gát

A GERD bizonyos szempontból főpróbának tekinthető a szubszaharai államok, mindenekelőtt nyilván Addisz-Abeba részéről annak vonatkozásában, hogy meddig mehetnek el a Nílus uralmáért folytatott küzdelemben. Nem véletlen, hogy a térség és egyben Fekete-Afrika egyik legbefolyásosabb állama, Etiópia vállalta fel a projektet és ezzel a nyílt konfrontációt Egyiptommal.

A Kék-Níluson építendő vízierőmű ötlete már a hidegháború alatt is felvetődött, amikor 1956 és 1964 között az Egyesült Államok támogatásával Etiópia megvizsgálta a folyamban rejlő mezőgazdasági és energetikai lehetőségeket és már ekkor kijelölték a GERD későbbi helyét. Komolyabb tervezés azonban csak az új évezredben vette kezdetét: 2009 októberében, majd 2010 nyarán komoly felméréseket végeztek a leendő építkezés területén. Az etióp kormány – számítva a külföldi tiltakozásra – teljes titokban folytatta le a tervezési és előkészítési munkálatokat, hogy kész tények elé állítsa Egyiptomot, ezért kezdetben Project X-ként, majd Millennium Gát-ként hivatkoztak a vállalkozásra. Mindez nem segítette elő az érintett országok között a bizalom légkörének megteremtését, és Kairó részben érthető módon rótt fel Addisz-Abebanak, hogy puccsot hajtott végre ellene. Etiópia a projektet csak egy hónappal az alapkövelfektetése előtt, 2011 tavaszán tárta a világ elé, immár eredeti

²⁸ Interjú egyiptomi diplomatákkal és szakértőkkel, Kairó, 2016. október.

²⁹ [East Africa seeks more Nile water from Egypt](#), [online], 2010. 05. 14. Forrás: bbc.com [2020. 03. 16.]

³⁰ Dél-Szudán még nem vált külön, illetve Eritrea nem volt jelen a tárgyalásokon.

³¹ [East Africa seeks more Nile water from Egypt](#), [online], 2010.05.14. Forrás: bbc.com [2020. 03. 16.]

³² [The Cooperative Framework Agreement for the River Nile Basin](#), [online], 2010. 05. 14. Forrás: ecolx.org [2020. 03. 16.]

nevéen – épp az arab tavasz idején, amikor Egyiptom nem volt olyan állapotban, hogy érdemben reagáljon a történetekre. Ráadásul a gát mögötti víztározó méretére vonatkozó adatokkal is manipuláltak: 2011 tavaszán még csupán 16 milliárd m³-ról beszéltek, majd ez a szám az év augusztusára – párhuzamosan a kaotikus egyiptomi helyzettel – 74 milliárdra kúszott fel.³³ A szudáni határtól 40 kilométerre, Benishangul-Gumuz tartományban épülő gát tulajdonosa az Etióp Elektromos Vállalat (Ethiopian Electric Power Corporation – EEPCCO) lesz. A 4,7 milliárd dolláros kivitelezési szerződést az olasz Salini Costruttori nyerte el francia, német és kínai vállalatok bevonásával.³⁴ Az olasz vállalat számos más vízierőmű építésében is szerepet játszott és játszik Etiópiában, többek között a Gibe II és III-ban, valamint a Tana Beles projektben. A kész gát hossza 1780, míg magassága 145 méter lesz. A GERD egy klasszikus gravitációs erőmű, amelynek meghajtását a gát mögött felduzzasztott közel 1680 km²-es, 74 milliárd m³-es víztározó biztosítja. A GERD-be épített 16 darab, egyenként 375 megawatt teljesítményű turbinát a hazánkban is ismert francia Alstom szállítja az építkezéshez,³⁵ amelyek egy része meg is érkezett Etiópiába.³⁶ A víztározó kapcsán Etiópia nem tervezi öntözési rendszer kiépítését, hogy ne növelje a vízvesztést az alsó folyás államai számára. Ugyanakkor a GERD hídként is szolgál majd a térség lakói számára, akik csak korlátozott számú átkelővel rendelkeznek a szeszélyesen kanyargó Kék-Níluson.³⁷ A gát jelentős mennyiségű üledéket fog felfogni, amelyek csökkentik a folyó alsó folyásain működő erőművek hatékonyságát: a becslések szerint éves szinten 134 millió köbméternyi iszap érkezik a Nasszer-tóba, amely üledék részben lerakódik a víztározóban, így azt folyamatosan kotorni kell, kisebb részben pedig – átfolyva a gát turbináin – csökkenti azok termelését és – a gyakori tisztítás miatt – növeli a fenntartási költségeket.³⁸ A szabályozott vízjárás lehetővé teszi majd az áradások ütemezését, amelyek különösen a határ menti szudáni területeket sújtják. Végül, de nem utolsó sorban Addisz-Abeba arra is hivatkozhatott, hogy egyiptomi szakemberek már egy 2007-es vizsgálat során – amely azt elemezte, miként lehetne csökkenteni a Nasszer-tó párolgási veszteségét – megállapították, hogy az Egyiptom és Szudán által felhasznált vízmennyiség gazdaságosabban lenne tárolható Etiópiában, mivel az Etióp-felföldön csak kb. 3%-nyi a párolgási veszteség, szemben a 12 %-os észak-afrikai-val.³⁹

Egyes kalkulációk szerint Addisz-Abeba számára a projekt 12 000 új munkahelyet is jelentett, ami a remények szerint növelte a beruházás helyi elfogadottságát. Ugyanakkor többen is beszámoltak arról, hogy az építkezés során a munkavédelmi előírások laza betartása számos halálesetet eredményezett.⁴⁰ A tervek alapján a munkálatok első fázisa 2015 végére befejeződött volna, és 2017 júliusában sor került volna a gát átadására. Amint azonban az borítékolható volt, a projekt komolyabb csúszásban van, és az újabb és újabb bejelentések dacára még nem kezdte meg a fogyasztási áramtermelést.⁴¹

Etiópia úgy igyekezett elvenni a GERD-körül nemzeti viták életét, hogy megpróbálta érdekeltté tenni Szudánt és Egyiptomot az építkezésben azt ígérve, hogy a megtermelt áramból a másik két ország számára is exportál majd. Ez Kairó számára sovány vigaszt jelentett, hisz az alsó-nílusi állam elektromos ellátása messze a legjobb az NBI-ében résztvevő országok között: a lakosság csaknem 100 %-a fér hozzá az elektromos hálózathoz, miközben 2010-ben ez az arány Etiópiában és Kenyában 20, Tanzániában 15, Ugandában 10 % körül

³³ Interjú egy egyiptomi diplomatával, Kairó, 2020. március.

³⁴ [Grand Ethiopian Renaissance Dam Project, Benishangul-Gumuz](#), [online], 2020. Forrás: water-technology.net [2020. 03. 19.]

³⁵ Belachew Chekene TESFA: [Benefit of Grand Ethiopian Renaissance Dam Project \(GERDP\) for Sudan and Egypt](#), *EIPSA*, Dec. 2013, Vol 1., Issue 1., 1–12.

³⁶ Tesfa-Alem TEKLE: [Nile dam set to generate power, Ethiopia to consult Egypt, Sudan ahead](#), [online], 2016. 01. 20. Forrás: sudantribune.com [2020. 03. 19.]

³⁷ [Grand Ethiopian Renaissance Dam Project, Benishangul-Gumuz](#), [online], 2020. Forrás: water-technology.net [2020. 03. 19.]

³⁸ TESFA: i. m., 8-9.

³⁹ NESZMÉLYI: i. m., 106.

⁴⁰ Interjú egy európai diplomatával, Addisz-Abeba, 2018. május.

⁴¹ [Grand Ethiopian Renaissance Dam to Start Power Generation](#), [online], 2017. 10. 18. Forrás: ezega.com [2020. 03. 19.]

mozgott.⁴² Addisz-Abeba nyilván tisztában volt ezzel, és az igazi cél az etióp „jó szándék” nemzetközi demonstrálása volt, illetve Szudán leválasztása az arab nagyhatalomról.

Kartúm megnyerése kulcskérdés volt Etiópia számára, hiszen így elejét lehetett venni azoknak a vádaknak, hogy a projekt muszlim-, illetve arabellenes. Ráadásul Szudán tagsága az Arab Ligában abban is segíthetett Addisz-Abebanak, hogy intézményi szinten is blokkolja a fellépést a GERD vonatkozásában.

Az etióp manőver sikerrel járt, és az export felajánlásával Addisz-Abeba megtörte az arab államok korábbi egységét. A szudáni népesség alig 35 %-a fér hozzá az elektromos energiához, és az akkor már 1989 óta regnáló Omár al-Basír már csak a társadalmi és politikai stabilitás miatt is igyekezett folyamatosan növelni a lakosság jólétét.⁴³ Ráadásul Dél-Szudán 2011-es különválásával az ország elvesztette kőolaj-forrásainak háromnegyedét, ami mind az energiatermelés, mind a költségvetés szempontjából komoly érvágást jelentett. Éppen ezért az etióp javaslat – egyéb járulékos hasznán túl – komoly előnyökkel járt a kartúmi kormányzat számára. Etiópia egyes hírek szerint egyébként azt is felajánlotta a két országnak, hogy közösen működtessék a gátat, de azok azt visszautasították.⁴⁴

A GERD-del kapcsolatos kritikák hamar megjelentek a nemzetközi sajtóban, és az etióp titkolózás miatt komoly támadások érték a projekt átláthatóságát. Nem volt világos, a felföldi állam mikor, mennyi idő alatt tervezi feltölteni a hatalmas víztározót, amely a Kék-Nílus több mint egyévnnyi vízhozamának megfelelő mennyiség befogadására képes: egyes prognózisok 5-7 évvel számoltak, ami 12-25 %-os kiesést jelentett volna az alsóbb államok számára. Szakértők, mint a San Diego-i Mérnöki Egyetem professzora, Aszfau Bejene felvetették, hogy a GERD közel háromszorosan túl van tervezve, mert az esős évszakok csúcskapacitásával számol, amely azonban csak az év 2-3 hónapjára koncentrálódik, így a többi időszakban a realitás inkább a 2000 MW-hoz áll közelebb.⁴⁵ Nem feledkezhetünk meg a klímaváltozás következményeiről sem, amelyek kapcsán jelenleg a szokásosnál is kevesebb csapadék hull a Magasföldön, további kérdéseket vetve fel a tekintetben, hogy a vízhozam elegendő lesz-e a turbinák kapacitásának teljes kiaknázáshoz. A kritikák számára a titkolózás mellett az is megágyazott, hogy semmiféle átfogó, függetlenek tekinthető megvalósíthatósági- és hatástanulmány sem látott napvilágot az építkezés vonatkozásában.⁴⁶

További kérdéseket vetett fel a projekt finanszírozása. A GERD az eredeti tervek szerint teljes egészében etióp finanszírozásban épült volna fel, ami különösen megdöbbentő, ha hozzátesszük, hogy a tervezett költségek a 2012-es teljes etióp GDP 15 %-át teszik ki, az ország éves költségvetésnek pedig a 60 %-át.⁴⁷ Hogy biztosítsa a GERD pénzügyi hátterét, a kormány kötvényeket adott ki, amelyeket etióp állampolgárok, illetve vállalatok vásárolhatnak meg – bel- és külföldön egyaránt. Egyes információk szerint azonban a bevételek elmaradtak a várttól (bár e sorok írója is találkozott olyan etióppal, aki kéthavi fizetését ajánlotta fel a projekt számára):⁴⁸ a Xinhua kínai hírügynökség értesülései szerint 2017. augusztus végéig csupán 460 millió USD folyt be magán-személyek részéről az államkasszába.⁴⁹ A megoldást végül itt is a kínai hitelek jelentették, amelyek pénzügyi védőhálót jelentenek a projekt mögött – ugyanakkor növelik Addisz-Abeba kiszolgáltatottságát, amelyet a kötvénykibocsátással épphogy igyekeztek elkerülni.⁵⁰

A finanszírozás kapcsán érdemes megemlítenünk a gigaprojektek általános veszélyét, a tervezett költségek megnövekedését. Egyes szakértők szerint a GERD a tervezett 4,7 milliárd USD helyett akár 7 milliárd dolláros

⁴² TESFA: i. m., 5-6.

⁴³ Igaz, amint azt a 2018-19-es, al-Basír bukásával végződő forradalom mutatta, mérsékelt sikerrel.

⁴⁴ [The Grand Ethiopian Renaissance Dam Gets Set to Open](#), [online], 2017. 01. 02. Forrás: hiiraan.com [2020. 03. 19.]

⁴⁵ [The Grand Ethiopian Renaissance Dam Fact Sheet](#), [online], 2014. 01. 24. Forrás: internationalrivers.org [2020. 03. 19.]

⁴⁶ Mostafa Mohamed MOHAMED, Samy Ismail ELMAHDY: Remote sensing of the Grand Ethiopian Renaissance Dam: a hazard and environmental impacts assessment, *Journal Geomatics, Natural Hazards and Risk*. Volume 8 (2017) Issue 2., 1225–1240.

⁴⁷ Uo.

⁴⁸ Interjú egy etióp kutatóval, Budapest, 2020. február.

⁴⁹ [Ethiopia collects public funding for mega dam construction](#), [online], 2017. 08. 30. Forrás: xinhuanet.com [2020. 03. 19.]

⁵⁰ [China lends Ethiopia \\$1.2b for mega-dam power lines](#), 2013. 04. 27. Forrás: straitstimes.com [2020.03.19.]

költséget is elérhet, ami további források bevonását teszi majd szükségessé Addisz-Abeba részéről.⁵¹ Árukkodó jel, hogy miközben a gát termelési kapacitását – így a turbinák méretét is – az építkezés kezdetétől fogva kétszer is növelték, a kezdeti 5200 KWh teljesítményről 6450 KWh-ra,⁵² a hivatalos kommunikáció egyelőre hallgat ennek nyilvánvaló többletköltségeiről.

Szintén problémák sejlnek fel a GERD építésének társadalmi és környezeti hatásai körül. A Nagy Újjászületés Gát miatt 3700 családot, mintegy 20 000 embert kellett átköltöztetni más tartományokba.⁵³ A közvetlen költségek mellett ez Etiópia bonyolult vallási, etnikai és kulturális viszonyai között súlyos feszültségek forrása – nem is beszélve a lakosságban élő negatív élményekről, amelyeket a Mengisztu-korszak nagy áttelepítései hagytak maguk után, és amelyek a nyolcvanas évek közepén tömeges éhínséghez és százezrek halálához vezetettek.

Külön problémát jelent a már tárgyalt klímaváltozás ügye. Mint láttuk, egyes előrejelzések szerint a térségre hulló csapadék mennyisége a következő évtizedek El Nino-jelensége miatt csökkenni fog. Szakértők arra hívják fel a figyelmet, hogy ez hosszú távon veszélyeztetheti az ország energiabiztonságát, amely túlságosan egyoldalúvá válik a vízenergiától való függéssel, és a hozamok esése kritikus áramkieséseket okozhat. Jól mutatja ezt, hogy a kenyai és tanzániai vezetés már komolyan foglalkozik országuk energiaellátásának diverzifikálásával: Nairobi becslései szerint az országban 2030-ra 20 000 megawattnyi teljesítményre lesz szüksége, márpedig ezt a vízienergiával – ami jelenleg az áramtermelés 50 %-át adja – nem lesz képes kiváltani. A szerző személyesen is tapasztalhatta 2017. januári kenyai tartózkodása során, hogy a vízhiány miatt az áramszolgáltatás a fővárosban az előző évekkel összehasonlítva jóval kiszámíthatatlanabbá vált. Nairobi a kieső mennyiséget kénytelen volt fosszilis energiahordozókkal pótolni, amelyek amellet, hogy környezetszennyezőek, drágák is.⁵⁴ Dár esz-Szálám pedig 2015 októberében először nézett szembe azzal, hogy erőműveit le kellett állítania az alacsony vízállás miatt.⁵⁵ Ugyanezeket a veszélyeket a GERD kapcsán is többen megemlítik, nevezetesen, hogy mit tesz akkor az etióp kormányzat, ha a csökkenő csapadék miatt hosszú távon nem érkezik elegendő víz a gát teljes potenciáljának kiaknázásához.⁵⁶

Mindezen aggodalmak ellenére az etióp kormány elkötelezett a gát felépítésében, és ezen a 2018-ban hatalomra került új miniszterelnök, Abij Ahmed sem változtatott. Ugyanakkor a projekt komoly késében van, és a tervezett átadási időpont 2022-re csúszott. Az elmúlt években – nem függetlenül Etiópia belpolitikai válságtól, a gazdasági nehézségektől és valószínűleg a diplomáciai küzdelemtől sem – jelentősen csökkent az építkezés üteme, amely az etióp külügyminiszter legutóbbi nyilatkozata szerint 71 %-os késültségen áll.⁵⁷

Diplomáciai küzdelem a GERD körül – első felvonás 2011–2015

A Nagy Etióp Újjászületési Gát meghirdetése óriási indulatokat váltott ki Kairó részéről, amire Addisz-Abeba készült is. Mindezek ellenére a küzdelem viszonylag lassan bontakozott ki. Ennek a már említett belpolitikai válság mellett egyes információk szerint az is fontos oka volt, hogy a külső szereplők nem tudták elképzelni, hogy egy olyan „szegény” ország, mint Etiópia, megvalósítson egy ilyen volumenű beruházást. Még egyszer érdemes hangsúlyoznunk, hogy 2016-os adatok alapján Etiópia egésze 3200 MW kapacitással rendelkezett, aminek a GERD tervezett teljesítménye a kétszerese volt. Kairóban először kevesen hitték el, hogy a lenézett fekete-afrikai vetélytárs képes lesz felépíteni az erőművet. Ebben saját tapasztalataik is igazolni látszottak őket

⁵¹ [The Grand Ethiopian Renaissance Dam Fact Sheet](#), [online], 2014. 01. 24. Forrás: internationalrivers.org [2020. 03. 19.]

⁵² Yohannes ANBERBIR: [Nuts and bolts of Ethiopian power sector](#), [online], 2017. 03. 04. Forrás: thereporterethiopia.com [2020. 03. 19.]

⁵³ Jacey FORTIN: [Dam Rising in Ethiopia Stirs Hope and Tension](#), [online], 2014. 10. 11. Forrás: nytimes.com [2020.03.19.]

⁵⁴ George OBULUTSA: [Drought hits Kenyan hydroelectric output, prices set to rise](#), [online], 2017. 01. 09. Forrás: reuters.com [2020. 03. 19.]

⁵⁵ [How Al-Shabab Could Get Their Hands on a Nuclear Core](#), 2015. 11. 05. Forrás: hiiraan.com [2020. 03. 19.]

⁵⁶ [The Grand Ethiopian Renaissance Dam Fact Sheet](#), [online], 2014. 01. 24. Forrás: internationalrivers.org [2020. 03. 19.]

⁵⁷ [Ethiopia Won't Bend to US Pressure on Dam, Foreign Minister Says](#), [online], 2020. 03. 13. Forrás: voanews.com [2020. 03. 18.]

az Asszuáni-gát építése körüli nehézségek kapcsán.⁵⁸ Idővel azonban Egyiptom is felismerte, hogy alaposan elszámította magát.

Annak érdekében, hogy együttműködési hajlandóságát demonstrálja, 2011 végén Etiópia beleegyezett egy Nemzetközi Szakértői Panel (International Panel of Experts – IPE) felállítására a GERD társadalmi és környezeti hatásainak kivizsgálására. A tízfős bizottságban a három érintett ország, Szudán, Egyiptom és Etiópia két-két fővel képviseltette magát, a maradék négy helyet pedig nemzetközi szakértők töltötték be.⁵⁹ A panel rendszeresen ülésezett a következő hónapokban, számos helyszíni kutatást végzett vízügyi, geológiai, környezeti, mérnöki területen, mígnem 2013 tavaszára elkészítette jelentését. Bár annak tartama elvileg nem volt nyilvános, részletei mind az egyiptomi, mind az etióp sajtóba kiszivárogtak – általában olyan formában, hogy azok támogassák az adott kormány álláspontját a projekttel kapcsolatban. Ennek köszönhetően Addisz-Abeba kiemelte, hogy a dokumentum szerint a gát megfelel a nemzetközi alapelveknek és standardoknak, valamint hangsúlyozta, hogy mindhárom állam komoly előnyökre számíthat az építkezésből, miközben az nem okoz érdemi károkat az alsóbb fekvésű országoknak. Egyiptom ugyanakkor aláhúzta, hogy a javaslat több változtatást és megfontolást is tartalmaz a projekttel kapcsolatban.⁶⁰ Az azóta nyilvánosságra került összefoglaló anyagból az derült ki, hogy az előzetes tervezési munkák vonatkozásában, bár általánosságban színvonaluk megfelelő, tekintettel a projekt méreteire és hatásaira, érdemes lett volna alaposabb vizsgálatot végezni. Így a panel további szeizmográfiai, geológiai, hidrológiai, mérnöki munkákat javasolt, amelyek pontosíthatták a GERD építési munkálatait. Az IPE is rámutatott arra, hogy a gát kapacitása alapvetően az esős évszakok magasabb vízhozamára van tervezve, és nem biztos, hogy az erőmű hosszabb távon is képes lesz leadni a 6000 MW-os teljesítményt (amelyet azóta az etióp fél 6450 MW-ra emelt). A vízhozam kapcsán az IPE szerint hosszabb távon nem volt várható érdemi kiesés Szudán és Egyiptom számára. Ugyanakkor a panel felhívta a figyelmet arra, hogy a víztározó problémamentes feltöltése csak akkor fog megvalósulni, ha az adott években az Etióp-magasföldre hulló csapadék aránya eléri az átlagot – szárazabb időjárás esetén vagy a folyamat elhúzódásával, vagy az alsóbb területekre érkező alacsonyabb vízhozammal kell számolni.⁶¹

Mint látjuk, a panel – köszönhetően a benne ülők eltérő véleményének – nem állt elő forradalmian új javaslatokkal vagy megállapításokkal. Ugyanakkor Kairó számára nem várt fordulatot jelentett, hogy a beígért előnyöknek köszönhetően 2012 márciusában Omár al-Basír bejelentette, hogy alapvetően támogatja a gátépítést,⁶² így Egyiptom egyedül maradt a másik két országgal szemben. Kairó ezért emelte a tétet, és széleskörű diplomáciai offenzívába kezdett az építkezés megakadályozására. Diplomatai sorra látogatták az olasz, francia, kínai kormányzati szerveket, hogy igyekezzenek rábírni vállalatukat a projekttől való elállásra.⁶³

2013 júniusában, amikor az IPE jelentése napvilágot látott, világossá vált, hogy Kairó nem tud olyan ütőkártyát felvonultatni, amellyel egyértelműen agitálhat a GERD ellen. Emiatt Muhammad Murszi akkori elnök radikálisabb megoldásokat vetett fel: egy titkosnak szánt kormányülésen, amelynek tévéfelvétele – állítólag egy technikai hiba kapcsán⁶⁴ – kiszivárgott a sajtóba, még azt az opciót is felvetette, hogy Kairónak esetleg különféle etióp gerillamozgalmakat kellene támogatnia és rábírnia arra, hogy robbantsák fel a létesítményt.⁶⁵ Azt, hogy Murszi szavai nem voltak pusztán üres fenyegetések, jelezte, hogy az előző évben a Stratfor már kiszivárogtatott egy titkos levelezést, amelyben még 2010-ben, a gátépítés előtt Kairó arra kérte Kartúmot, hogy támogassa egy

⁵⁸ [The Grand Ethiopian Renaissance Dam Gets Set to Open](#), [online], 2017. 01. 02. Forrás: hiiraan.com [2020. 03. 19.]

⁵⁹ Salman M. A. SALMAN: [The Nile Basin Cooperative Framework Agreement: a peacefully unfolding African spring?](#), [online], 2013. 02. 11. Forrás: salmanmasalman.org [2020. 03. 19.]

⁶⁰ Mulugeta KUSSA: [Ethiopia: International Panel of Experts On Gerd Releases Its Report](#), [online], 2013. 06. 01. Forrás: all-africa.com [2020. 03. 19.]

⁶¹ [International Panel of Experts \(IPE\) on Grand Ethiopian Renaissance Dam Project \(GERDP\) Final Report](#), [online], 2013. 05. 31. Forrás: internationalrivers.org [2020. 03. 19.]

⁶² Tesfa-Alem TEKLE: [Sudan's Bashir supports Ethiopia's Nile dam project](#), 2012. 04. 05. Forrás: sudantribune.com [2020. 03. 19.]

⁶³ [Egypt plans dam-busting diplomatic offensive against Ethiopia](#), [online], 2014. 02. 27. Forrás: upi.com [2020. 03. 19.]

⁶⁴ Mint kiderült, a találkozózt élő egyenes adásban közvetítették, amiről a résztvevőknek nem volt tudomásuk.

⁶⁵ [Egyptian Lawmakers Plot Nile Sabotage](#), [online], 2013. 06. 05. Forrás: saharareporters.com [2020. 03. 19.]

esetleges Etiópia elleni katonai akcióban, amely a Nílus vízhozamát veszélyeztető gátak ellen irányulna. Egyiptom a szudáni Kustiban szeretett volna kialakítani egy kisebb katonai bázist légiereje és különleges erői számára, hogy azok végrehajthassák akcióikat a felföldi országban.⁶⁶

A felvétel kapóra jött az etióp politikum és sajtó számára: amint várható volt, a nyilatkozat óriási felháborodást váltott ki. Etiópia bekérte az egyiptomi nagykövetet, majd a kormányzóvivő, Getacsu Reda éles hangú nyilatkozatban ítélte el Kairó magatartását, amely szerinte veszélyeztette a térség békéjét és arra tett kísérletet, hogy visszafelé forgassa az idő kerekét, nem törődve az etióp nép modernizációs igényeivel. Murszi hosszas magyarázkodásra kényszerült, amelyben hangsúlyozta, hogy a felek közötti kapcsolatok alapja a „jó szomszédsági viszonyok, a kölcsönös tisztelet, illetve a közös célok elérése, amelyek nem sértik egyik fél érdekét sem.”⁶⁷ Murszi ezenkívül elismerte Addisz-Abeba igényét a fejlődésre és az ehhez szükséges projektekre. Mindezek ellenére a botrány kiváló ütőkártyát adott Etiópia kezébe a nemzetközi porondon, hiszen Addisz-Abeba bármikor érvelhetett amellett, hogy lám, Egyiptom fegyveres erővel és az ország belső bomlasztásával igyekszik hátráltatni a folyamatot, aláásva Afrika szarvának stabilitását. Nem véletlen, hogy Etiópia azóta is rendre külső szervezkedés eredményének igyekszik beállítani belső zavargásait.⁶⁸

A diplomáciai csörte hamarosan folytatódott. Murszi pár nappal később ismét azt nyilatkozta, hogy *minden* szükséges eszközt hajlandó felhasználni annak érdekében, hogy biztosítsa országa vízellátását, és bár ezzel nem kívánja szítani a háború tüzét, mint mondta, „Egyiptom vízbiztonsága nem szenvedhet csorbát, és mint az ország elnöke, megerősíthetem, hogy minden lehetőség nyitva áll ennek megóvására.”⁶⁹ Az elnök szavai persze legalább annyira irányultak saját belpolitikai pozíciói megszilárdítására, mint Etiópia megregulázására: alig három héttel később a hadsereg elmozdította őt a hatalomból.

Az új elnök, Abdel Fattáh asz-Szíszi kezdetben békülékenyebb hangot ütött meg, és kizárta a fegyveres erő alkalmazását a gát körül folyó vitában. Ugyanakkor nem volt hajlandó lemondani Egyiptom azon igényéről, hogy bizonyos garanciák kerüljenek beépítésre a projektbe. Addisz-Abeba túlzónak találta Kairó követeléseit, mire Egyiptom 2014 elején beszüntette a tárgyalásokat, és azzal fenyegette meg a felső-nílushi országot, hogy az ENSZ Biztonsági Tanácsa elé viszi az ügyet. Ennek érdekében Szíszi kormánya intenzív külpolitikai offenzívába kezdett: a külügyminiszter, Nabil Fahmí először Tanzániába látogatott, amelynek elnöke, Jakaya Kikwete korábban betöltötte az Afrikai Unió soros elnöki posztját is. A tanzániai politikusok óvatos nyilatkozatokkal arra intették a feleket, hogy a Nílus szerepe a térség országai között a kooperáció elősegítése, semmint a konfliktusok előidézése kell, hogy legyen. Fahmí ezután a Kongói Demokratikus Köztársaságban folytatta útját, ahol a Kelet- és Dél-afrikai Közös Piac (COMESA) csúcstalálkozóján igyekezett képviselni Egyiptom álláspontját a Nílus vízhozam-felhasználásának ügyében.⁷⁰

Az egyiptomi diplomáciai hadjárat sikerét jelentősen aláásta, hogy Fahmí útja idején a Szíszit hatalomra segítő puccs – egyiptomi értelmezésben a második forradalom – miatt Kairó Afrikai Unió tagsága épp fel volt függesztve. Nem segítette Egyiptom helyzetét az sem, hogy Szudán egyértelműen Etiópia mellett sorakozott fel a tárgyalásokon. Kartúm pozíciói jelentősen erősödtek ezekben az években a regionális politikában, hiszen a környező országok – Líbia, Dél-Szudán, Közép-afrikai Köztársaság – részben az arab tavasz hatására, részben más okokból sorra omlottak össze, vagy épp kerültek a zavaros és kiszámíthatatlan politikai átmenet csapdájába. Szudán – miután a kormányerők gyorsan felszámolták a reformokat követelő megmozdulásokat – egészen 2018 végéig a stabilitás szigete maradt a térségben. A szudáni elnök, aki ellen a Nemzetközi Büntetőbíróság elfogatóparancsa volt érvényben a 2000-es évek eleji darfüri népiertásban játszott szerepe miatt, a találkozók fontos vendége lett, és fel sem merült, hogy kiadják Hágának, amiből aztán számos botrány kerekedett, és jelentősen

⁶⁶ Michael B. KELLEY, Robert JOHNSON: [STRATFOR: Egypt Is Prepared To Bomb All Of Ethiopia's Nile Dams](#), [online], 2012. 10. 13. Forrás: [businessinsider.com](#) [2020. 03. 19.]

⁶⁷ [Ethiopia: Egypt Attack Proposals 'Day Dreaming'](#), [online], 2013. 06. 05. Forrás: [yalibnan.com](#) [2020. 03. 19.]

⁶⁸ [Ethiopia now blames Egypt for stoking unrest](#), [online], 2016. 10. 10. Forrás: [theeastafrican.co.ke](#) [2020. 03. 19.]

⁶⁹ [Egyptian warning over Ethiopia Nile dam](#), [online], 2013. 06. 10. Forrás: [bbc.com](#) [2020. 03. 19.]

⁷⁰ HEND KORTAM: [Fahmy meets Tanzanian president ahead of Congo visit](#), [online], 2014. 02. 23. Forrás: [dailynewssegypt.com](#) [2020. 03. 19.]

aláasta a Büntetőbíróság presztízsét. Így Szudán megtehetette, hogy egy 2014. februári nyilatkozatban erőteljesen kritizálta Kairó elzárkózó magatartását, és külügyminisztere, Alí Kartí egy addisz-abebei tárgyalássorozatról hazatérve – amelyen kereskedelmi és gazdasági megállapodások aláírására került sor a felek között – hangsúlyozta a párbeszéd fontosságát. Mindebben – kiemelve országa semleges álláspontját – ismét felajánlotta közvetítését.⁷¹

Egyiptom még nem adta fel a diplomáciai offenzívát. 2014 februárjában Tanzánia – Kenya, Uganda és Szudán mellett – először kapott meghívót az a Nílus-menti Jégkorong Tornára.⁷² Fahmí külügyminiszter olaszországi és norvégiai utakat tervezett, hogy támogatást szerezzen a gátépítéssel szemben. Összességében azonban Egyiptomnak nem sikerült érdemben hátráltatnia a GERD építését, és a tárgyalások megszakításával, valamint a diplomáciai offenzívával azt kockáztatta, hogy még azt a kevés beleszólását is elveszíti a projekt kivitelezésébe, amivel korábban rendelkezett. Az afrikai államok ugyan fogadták a kairói delegációkat, de egyiküket sem sikerült Etiópia ellen hangolni. 2014 májusában Fahmí már ismét arról beszélt, hogy a vitát a felek közti tárgyalás útján kell rendezni.⁷³ Az első érdemi lépésre 2014 augusztusában került sor, amikor a felek egy háromoldalú tárgyalásra gyűltek össze Kartúmban. Itt Egyiptom, Szudán és Etiópia megegyeztek arról, hogy létrehoznak egy Háromoldalú Nemzeti Biztosságot (Tripartite National Committee – TNC), amelybe mindegyik országnak négy-négy képviselőt delegál, hogy folytassák és befejezzék azt a munkát, amit a Nemzetközi Szakértői Panel elkezdett. Az első találkozóra 2014. szeptember 20–22. között került sor, amikor is a vízgazdálkodási kérdések játszották a főszerepet. A felek megállapodtak abban, hogy megbíznak egy nemzetközi vállalatot azzal a feladattal, hogy mérje fel, a gátépítésnek pontosan milyen hatásai lesznek a térség környezeti, vízügyi és társadalmi viszonyaira. Erre azért is volt szükség, mert az IPoE tanulmányából zömében hiányoztak a pontos számok. A kiadott közös nyilatkozat szerint a három ország mindent megtesz annak érdekében, hogy „megerősítse és megszilárdítsa az egymás közti bizalmat és megbecsülést.”⁷⁴ A résztvevők alapvetően pozitívan értékelték a találkozót, és megfelelő kezdetnek tartották a további tárgyalásokhoz, egyben megállapodtak arról, hogy rotációs alapon folytatják a munkát.

A 2015-ös év komoly eredményeket hozott a tárgyalásokon. A felek először februárban, majd március elején találkoztak Kartúmban, hogy elmozdítsák a holtpontról az egyeztetéseket.⁷⁵ Komolyabb előrelépést azonban csak a március végén zajló magas szintű találkozón sikerült elérni, amelyet Omár al-Basír „történelmi” jelentőségű megállapodásként aposztrofált. Az aláírási ceremónián az akkori etióp miniszterelnök, Hailemariam Deszaleny biztosította arról tárgyalópartnereit, hogy a GERD semmiféle kárt sem fog okozni a Nílus alsóbb folyásánál fekvő országok számára. Abdel Fattah asz-Szíszi ugyanakkor hangsúlyozta, hogy a felek csak egy elvi nyilatkozatot írtak alá, ami elsősorban keretegyezményként szolgál és még kiegészítésre szorul. Ahogy Szíszi rámutatott, „az együttműködést választottuk, az egymásba vetett bizalmat a fejlődés elősegítésére.”⁷⁶ Az Elvi Nyilatkozat (Declaration of Principles), amelyet a felek március 25-én írtak alá, a következő főbb elemeket tartalmazta:

1. A felek megállapodtak abban, hogy együttműködésüket a jóhiszeműség, a kölcsönösen előnyökre való törekvés és a nemzetközi jog alapelveinek tiszteletben tartása jellemzi;
2. A GERD-del kapcsolatban lefektették, hogy annak célja a tiszta energiatermelésnek köszönhetően a határokon átnyúló fejlesztési tevékenység és a regionális integráció elősegítése;

⁷¹ [Egypt: Sudan Foreign Minister Criticises Egypt Over Ethiopian Dam Dispute](#), [online], 2014. 02. 18. Forrás: [allafrica.com](#) [2020. 03. 19.]

⁷² [Mbonile BURTON: Tanzania Gets Nile Hockey Tournay Invitation](#), [online], 2014. 02. 20. Forrás: [allafrica.com](#) [2020. 03. 19.]

⁷³ [Egypt willing to negotiate over Ethiopia's dam: Foreign minister](#), [online], 2014. 05. 18. Forrás: [Ahram.org](#) [2020. 03. 19.]

⁷⁴ [Ethiopia: The First Meeting of the Tripartite National Committee On the Grand Ethiopian Renaissance Dam Concludes](#), [online], 2014. 09. 22. Forrás: [allafrica.com](#) [2020. 03. 23.]

⁷⁵ [Aya NADER: Political will to enhance water cooperation between Egypt, Ethiopia, Sudan](#), [online], 2015. 03. 07. Forrás: [daily-newssegypt.com](#) [2020. 03. 23.]

⁷⁶ [Egypt, Ethiopia and Sudan sign 'historic' deal for Nile dam construction](#), [online], 2015. 03. 23. Forrás: [telegraph.co.uk](#) [2020. 03. 23.]

3. A három állam megállapodott abban, hogy a projekt egyik félnek sem okozhat komolyabb sérelmet a Nílus vízfelhasználása kapcsán;
4. Mindhárom ország köteles saját területén belül egyenlő mértékben és ésszerű keretek között felhasználni vízkészletét. Ennek elősegítésére a nyilatkozat szerint további geológiai, hidrológiai, társadalmi, gazdasági, ökológiai, meteorológiai mérésekre van szükség;
5. Ahhoz, hogy az IPOE ajánlásait meg lehessen valósítani, tiszteletben kell tartani a TNC, azaz a Nemzeti Technikai Tanács IPOE által javasolt összesített tanulmányainak a végeredményét a projekt építési fázisaival kapcsolatban. Ezért a feleknek a kooperáció jegyében a tanulmányok végső eredményeit úgy kell megvalósítaniuk, hogy azok az IPOE által javasolt és a TNC által elfogadott értékeket és normákat kövessék, annak érdekében, hogy:
 - a. az építkezéssel párhuzamosan megegyezzenek a GERD első feltöltésének ütemében és szabályaiban;
 - b. megegyezzenek a GERD éves üzemeltetésének a rendjében, amelyet a gát fenntartója időről időre felülvizsgál;
 - c. informálják a folyó alsó folyásánál fekvő államokat abban az esetben, ha valami váratlan helyzet lép fel a GERD üzemeltetése során;
 - d. Mindezek alapján a gát működésének és feltöltésének feltételeiről 15 hónapon belül kell dönteniük a feleknek, attól az időponttól számítva, hogy a szükséges háttér tanulmányok elkészültek.⁷⁷

A Nyilatkozat valódi jelentőségének értékelését nehezíti, hogy Szízi szavainak megfelelően ez az egyeztetési folyamatnak valójában csak az első lépése volt. Egyiptom szempontjából nagy jelentősége volt annak, hogy belekerült a szövegbe, a GERD felépítése nem okozhat jelentős károkat a többi ország számára, sőt még a kompenzáció lehetősége is felmerült. Ugyanakkor nem került definiálásra, hogy mit is jelent a „jelentős kár” (significant harm) fogalma. Addisz-Abeba ugyanakkor győzelemként értékelhette, hogy a megállapodás Kairó részéről lényegében szentesítette a Nagy Etióp Újjászületés Gát felépítését, és az alapvetően pozitív színben tűnik fel a Nyilatkozatban.

⁷⁷ Official Text: Egypt, Ethiopia, Sudan – Declaration of Principles, [online], 2015. 03. 25. Forrás: hornaffairs.com [2020. 03. 23.]

Stratégiai Védelmi Kutatóintézet

ELEMZÉSEK 2020/11

2020. április 9.

Az „SVKK Elemzések” 2003 óta a kutatóintézet munkatársainak tematikus szakpolitikai elemzéseit megjelentető időszakos kiadvány, melyben a szerzők független kutatói álláspontjukat közlik.

Az NKE Eötvös József Kutatóközpontjának Stratégiai Védelmi Kutatóintézete független szakpolitikai kutatóintézet, a kiadványaiban megjelenő elemzések, álláspontok, vélemények nem feltétlenül tükrözik a szerkesztőség vagy a kiadó véleményét. Az elemzésben foglalt információk, adatok, megállapítások tájékoztatás céljából készültek.

Kiadó: Nemzeti Közszolgálati Egyetem

Szerkesztés és tördelés:
Árva János, Csiki Tamás, Tálás Péter

A kiadó elérhetősége:

1581 Budapest, Pf. 15.

Tel: 00 36 1 432-90-92

E-mail: svkk@uni-nke.hu

2019 – : NKE Stratégiai Védelmi Kutatóintézet Elemzések (ISSN 2063-4862)

2012– : NKE Stratégiai Védelmi Kutatóközpont Elemzések (ISSN 2063-4862)

2011–2012: ZMNE Stratégiai Védelmi Kutatóközpont Elemzések (ISSN 2063-4854)

2007–2011: ZMNE Stratégiai Védelmi Kutatóintézet Elemzések (ISSN 2063-4854)

2003–2007: ZMNE Stratégiai Védelmi Kutatóközpont Elemzések (ISSN 2063-4854)

© Marsai Viktor 2020

© NKE Eötvös József Kutatóközpont Stratégiai Védelmi Kutatóintézet, 2020